

3. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України. – 1999. – 715с.
4. Игнатенко Н.Г., Руденко В.П. Природно-ресурсный потенциал территории. Географ. анализ и синтез. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов ун-те. – 1986. – 164с.
5. Минц А.А. Экономическая оценка естественных ресурсов – М.: Мысль, 1972. – 303с.
6. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. – К.: ВД "К.-М.Академія". – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568с.
7. Шимов В.Н. Экономическая оценка природно-ресурсного потенциала территории. – М., 1975. – 18с.

УДК 504.062.2(477)

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІНВЕСТУВАННЯ

Ю.О.НІКОЛАСВ – кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова

Загальновідомим є факт, що сучасний ринок в Україні є недосконалим, особливо він недосконалий тим, що недоінвестує у технології. Збереження ж навколишнього середовища та стійке використання його ресурсів з усією очевидністю потребує реальних екологічних інвестицій і трансферу екологічно ефективних технологій.

Падіння інвестиційної активності свідчить про поглиблення інвестиційної кризи. Остання стримує прогресивні структурні перетворення економіки та суттєво стримує можливості екологічного інвестування. Приватні інвестори неспроможні насичити ринок інвестиціями. Обсяги державних інвестицій різко знижуються. За всієї умовності граничних значень економічних параметрів, частка інвестицій у валовому внутрішньому продукті України є критичною.

Основну частину статті розпочнемо з наступних статистичних даних. Сумарні надходження від екологічних платежів (у відсотках до валового внутрішнього продукту) у 2000 році у Німеччині склали 5 %. Це граничне, критичне значення у світовій практиці. В Україні у 2000 році величина цього показника – 0,1 % [1].

В Україні у 2000 році інвестиції у природоохоронні заходи в загальному обсязі інвестицій, що направлені на виробниче будівництво, склали 3,3 % проти 3,5 % у 1999 році [2]. Збереження те-

нденції зниження частки природоохоронних інвестицій на етапі економічних перетворень в країні може призвести до погіршення екологічних умов. Треба виділяти два напрямки екологічних інвестицій – класичні природоохоронні інвестиції та інноваційні екологічні інвестиції. Класичні природоохоронні інвестиції здійснюються державою та приватними підприємцями в заходи з охорони навколишнього середовища. Інноваційні екологічні інвестиції здійснюються в екологічну діяльність. Це сприяє розвитку ринку екологічно чистих технологій та екологічно чистих продуктів, ринку засобів екологічного захисту та інших.

У довготерміновому прогнозуванні треба враховувати, що держава зберігає за собою класичні природоохоронні функції, а на підприємницькі структури має бути накладена місія інноваційних екологічних інвестицій. Врахування екологічних чинників у довготерміновому науково-технічному прогнозі та відборі технологічних пріоритетів слугуватиме основою для розробки інноваційної стратегії на всіх рівнях економічної системи.

В Україні біля 30 % населення живе нижче офіційної межі малоабезпеченості. Підвищити ж частку нагромадження можна тільки за рахунок частки споживання. Вочевидь, це є надзвичайно складним. Проблема екологічних інвестицій у цьому випадку бачиться важкою для розв'язання. Як нам уявляється, екологічні інвестиції можуть стати лише результатом політики економічного зростання, що базується на екологічних цілях та пріоритетах, коли екологічна безпека розглядається як база економічного зростання та основа конкурентоспроможної продукції.

Створення передумов економічного зростання можливе шляхом активної державної підтримки окремих виробництв, здатних вже в найближчій перспективі стати "точками зростання" в депресивній економіці та вивести, в кінцевому рахунку, економіку на шлях нормального економічного розвитку. З урахуванням низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції та інтеграції економіки до системи світових господарських зв'язків, зонами економічного зростання стануть, перш за все, виробництва, що зорієнтовані на впровадження прогресивних технологій, які не мають зарубіжних аналогів. Їхня унікальність та екологічна безпека забезпечать їм стійкий попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Інвестиції ранжуються за двома напрямками: реальні інвестиції та інвестиції у цінні папери. Реальні інвестиції обох груп мають цільовий ефект та ефект екологічний. Крім того, частина інвестицій має суто екологічний характер. Екологічні інвестиції діляться на групи: інвестиції в охорону навколишнього середовища, інвестиції в екологічно чисті технології (створення і трансфер), інвестиції в

прямі екологічні чинники, інвестиції в непрямі екологічні чинники. Екологічні інвестиції мають особливу ефективність, відмінну від інвестицій в звичайному розумінні. Зиски суспільства від зростання інвестицій в екологічно чисті технології значно перевищують зиски самого підприємця. В сучасних умовах в Україні спостерігається усунення держави з сфери науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) в цілому та з сфери екологічних НДДКР зокрема. Інвестиції в нові технології практично відсутні, а їх виробниче запровадження практично дорівнює нулю.

Приватні інвестори утримуються від вкладень у виробництво у зв'язку з нестабільністю економічної ситуації та невпевненістю у завтрашньому дні. Необхідні гарантії держави у підтримку приватної інвестиційної ініціативи. Розв'язання проблеми можливе шляхом змішаного фінансування. Реально можливі дві схеми такого фінансування.

По-перше, розміщення централізованих інвестиційних ресурсів на конкурсній основі. Основна умова: забезпечення вчасного вводу в дію виробничих потужностей за участі державного бюджету в фінансуванні проекту. В цьому випадку залучення приватних капіталів до реалізації державної інвестиційної програми закріплено Постановою Кабінету Міністрів України від 22.06.1998 року № 744 "Про порядок розміщення централізованих інвестиційних ресурсів на конкурсній основі".

По-друге, щорічно виділяються кошти державного бюджету для конкурсного фінансування інвестиційних проектів комерційних структур. Частка державної участі – 20 %. Термін реалізації проекту – не більше двох років.

Треба відмітити, однак, недофінансування з державного бюджету за цими схемами. Так, у 1999—2000 роках інвестиції за рахунок державного бюджету було профінансовано на 30 % максимум. Це відштовхує приватних інвесторів, ставить під сумнів можливість здійснення інвестиційних проектів з обмеженою державною підтримкою.

Постає проблема власних досліджень і самостійних НДДКР. Для країн, які не відносяться до технологічних лідерів, віддача від запозичених технологій більша, ніж віддача від проведення власних НДДКР. В цьому випадку, політика трансферу технологій виступає найважливішим чинником розвитку.

В Україні є сильною власна науково-технічна база. Є важливі науково-дослідницькі розробки в галузі екології. Проте, інвестиційна привабливість регіонів України низька та характеризується низьким інвестиційним потенціалом та високим інвестиційним ризиком. Інвестиційний потенціал враховує основні макроекономічні

показники регіону, насиченість території чинниками виробництва, рівень споживацького попиту населення.

На нашу думку, при вивченні цього показника досліджуються наступні його елементи: ресурсно-сировинний (середньозважена забезпеченість балансовими запасами основних видів природних ресурсів), трудовий (трудові ресурси та їх освітній рівень), виробничий (сукупний результат господарської діяльності населення в регіоні), інноваційний (рівень розвитку науки та впровадження досягнень науково-технічної революції в регіоні), інституційний (ступінь розвитку найважливіших інститутів ринкової економіки), інфраструктурний (економіко-географічне положення регіону та його інфраструктурна забезпеченість), фінансовий (обсяг податкової бази та прибутковості підприємств регіону), споживацький (сукупна купівельна спроможність населення регіону).

Інвестиційний ризик відбиває ймовірність втрати інвестицій та прибутку від них. Для аналізу та оцінки надійності та прибутковості інвестиційних рішень необхідно враховувати вплив внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ризиків. Внутрішні інвестиційні ризики обумовлені діями учасників інвестування. Внутрішні інвестиційні ризики можуть бути обумовлені на передінвестиційній стадії помилками в обґрунтуванні проєкту.

Екологічно безпечне виробництво та екологічно безпечний ринок засновані на гарантіях захисту від екологічних ризиків. Можливі внутрішні і зовнішні екологічні ризики, пов'язані з відповідними внутрішніми і зовнішніми природотворючими чинниками. На інвестиційній стадії екологічні ризики мінімальні. На експлуатаційній стадії екологічні ризики можуть бути пов'язаними з використанням неякісних ресурсів, з неврахуванням зовнішніх чинників. Зовнішні інвестиційні ризики включають екологічні ризики незалежно від дій учасників інвестування, але визначаються станом навколишнього середовища та суб'єктами хазяйнування, що приймають участь в інвестуванні. За умов крупних аварій внаслідок дії внутрішніх ризиків можливе значне погіршення екологічної ситуації взагалі. Й в цьому знаходить прояв взаємозв'язок внутрішніх та зовнішніх екологічних ризиків. Екологічний ризик виділяється в низці багатьох інших видів ризику: економічного, фінансового, політичного, соціального, кримінального, законодавчого та є складовою інвестиційного ризику. Під екологічним ризиком треба розуміти рівень забруднення навколишнього середовища, включаючи всі види забруднень.

Рейтинг екологічного ризику свідчить про кількісну зміну в стані здоров'я населення. Це можна прослідкувати за кількістю смертей, числом зареєстрованих захворювань, числом звернень

до лікарів, числом шпиталізацій, числом звернень за екстреною допомогою, числом приступів астми, числом днів обмеженої активності, числом втрачених робочих днів і т. ін.

Рейтинг екологічного ризику є інформацією для всіх, в тому разі й для інвесторів, які розміщують свої кошти на території національної економіки. Найнижчий інвестиційний ризик в Україні сьогодні мають міста Київ, Харків, Донецьк, Одеса та Київська область. Саме через це інвестиційний потенціал, наприклад, Києва та Київської області багаторазово перевищує потенціал інших регіонів. На київський регіон припадає коло 15 % загальноукраїнського потенціалу за мінімального ризику.

Інвестиційний потенціал території враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість фінансовими коштами, споживацький попит населення та ін. У зв'язку з тим, що наслідки останньої фінансово-економічної кризи в Україні ще повністю не подолано, всі складові інвестиційного ризику ще знаходяться на досить небезпечному рівні. Інвестиційний ризик відбиває ймовірність втрати інвестицій та прибутку від них. Інвестиційний ризик виділяється в низці інших видів ризику: економічного, фінансового, політичного, соціального, кримінального, законодавчого. Розрізняють чотири інтервали ризику: низький, середній, високий та дуже високий.

Регіони України диференційовані за співвідношенням інвестиційного ризику та інвестиційного потенціалу. Виділяють три інтервали за інвестиційним потенціалом: високий, середній та низький. Та чотири інтервали за ризиком: низький, середній, високий та дуже високий. Інвестиційний потенціал Києва та області багаторазово перевищує потенціал інших регіонів. Тут найвищий споживацький, трудовий, виробничий, інфраструктурний, інноваційний, інтелектуальний рейтинг. При оцінці інвестиційного потенціалу регіону враховуються умови діяльності прямих інвесторів, тобто тих, які не тільки вкладають кошти, а й беруть участь у процесі виробництва і збуту продукції.

Інвестиційний ризик є більш динамічною характеристикою інвестиційного клімату, ніж інвестиційний потенціал. Типи інвестиційного ризику розрізняються за напрямком інвестицій та прив'язані до шкали нарощування ризику.

Інвестиції у НДДКР є найбільш ризикованими. Ризик є порівнюваним тільки з інвестиціями у розширення виробництва. Менш ризикованими є інвестиції, пов'язані з підвищенням ефективності вже діючого виробництва та інвестиції з метою задоволення вимог держави.

Інвестиції у створення нових виробничих потужностей

пов'язані з випуском нової продукції (або наданням нового виду послуг), яку фірма раніше ніколи не випускала. Сюди підпадають й екологічні інвестиції в нові технологічні процеси та нову техніку.

Роль екологічних інвестицій є особливо великою за умов забезпечення якісного зростання як пріоритетного завдання державної економічної політики. В кінцевому рахунку, це завдання потребує такої системи заходів регулювання, які б створили механізм зростання, дозволили б подолати падіння виробництва та поживити економічне життя. В такій системі обов'язково мають бути враховані всі сторони економічної діяльності, в тому числі й економічна активність в екологічній сфері.

Проблеми екологічного підприємництва багато в чому співпадають з проблемами приватного підприємництва взагалі. З десяти нових зареєстрованих фірм через три – п'ять років виживають одна – дві. Це стається внаслідок нестачі власного капіталу, переоцінки своїх можливостей та власної ролі, недосконалості податкової системи і т. ін. Все це торкається й екологічного бізнесу.

Інвестиції формують базу, матеріальну основу інноваційного та структурного процесів. Й розглядатися ці процеси можуть тільки в системі: інвестиції – інновації – структурні перетворення. Рівень ефективності інвестицій визначається інноваційно-структурними змінами. Динаміка інвестиційних, інноваційних та структурних перетворень визначає механізм економічного зростання.

Позитивна динаміка інноваційних, інвестиційних та структурних перетворень є шляхом поживлення виробництва, екологічного оздоровлення економіки та подолання рамок екологічної відсталості.

Перетворення структури виробництва пов'язані й з екологічною його модернізацією. Всі вони ініціюються потоком нововведень. Інноваційні витрати включають витрати на наукові дослідження і розробки, витрати на придбання технологій, маркетингові дослідження, навчання і підготовку виробництва та деякі поточні витрати. З усього переліченого статистика сьогодні дає показник інноваційних витрат, пов'язаних з науковими дослідженнями і розробками. Технологічний трансфер характеризується показниками експорту та імпорту науково-технічних послуг. У 2000 році зовнішньоторгівельний оборот науково-технічних послуг на фоні загального платіжного балансу України склав 60 млн. доларів США – величина гранична. У тому ж році частка фінансування науки у ВВП України дорівнювала 0,73 %. Світова практика показує, що на підтримання науково-технічного комплексу необхідно виділяти не менш ніж 1 % ВВП [3].

Наприкінці статті можна зробити такі основні **ВИСНОВКИ**. Структурні перетворення формують умови зростання. Ініційовані вони тим, що довгий час експлуатуються в економічно окресленій сис-

темі ті ж самі, прямі чинники економічного зростання. За законом прибутковості, що падає, ефект від такого використання ресурсів усіх видів та ефективність самих вкладень спадає, а структура старіє та знижуються її виробничі параметри. Звідси необхідність структурної перебудови економіки й усі проблеми, пов'язані з цим. Зміни в структурі економіки й інноваційній сфері визначають потоки інвестицій, їх напрямки та ефективність.

Література:

1. Джигирей В.С. Экологические инвестиции в Украине. // Проблемы экологии. – Донецк: ДонНТУ, 2001. --- С. 12.
2. Качинський А.Б., Хміль Г.А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. – К.: НІСД, 2001. – С. 73.
3. Економічна безпека: виробництво, фінанси, банки. – К.: Либідь, 2001. – С. 122.

УДК 33:502.31:504.3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

О.Є.КУПЦОВА – пошукувач, Херсонський ДАУ

До основних напрямів майбутнього формування еколого-орієнтованої системи життєзабезпечення України в цілому та південного регіону зокрема, відносяться максимальне використання економічних, екологічних і соціальних резервів в умовах становлення ринкової економіки, розгалуженої соціальної інфраструктури та сталого розвитку.

Проблеми перехідного періоду ряду зарубіжних країн, наприклад, вирішувались з допомогою провідних вчених та економістів, які змогли розробити і впровадити дієві програми ринкових перетворень тієї чи іншої держави. Необхідно лише наголосити, що під час формування соціально орієнтованої ринкової економіки для країн Балтії і Східної Європи була характерна зрілість і готовність суспільства до таких перетворень. За оцінками німецьких експертів, Україна мала серед усіх країн СНД найкращі шанси для розвитку, але, через ряд обставин досягти на цей час рівня життя розвинутих країн їй не вдалося [9].

На сучасному етапі, коли вкрай важливою й актуальною стає проблема взаємодії економічних реформ, суспільства і природи,